

قطب‌های علم در جهان اسلام

گزارش نشست علمی:

مهمترین قطب‌های علم در جهان اسلام

دکتر محمد رضا کلان فریبایی

شنبه ۱۴۰۲/۹/۱۸

قطب علمی عنوانی است که دولت‌ها به

هر گروه علمی که دارای فعالیت‌های برجسته‌ای در زمینه آموزشی، پژوهشی، همکاری‌های علمی و بین‌المللی بوده باشد و از استانداردهای علمی برجسته برخوردار باشد، اطلاق می‌کنند. رویکردهای مختلف و متکثری در قطب‌های علمی مشاهده می‌شود، اما سه رویکرد مهم آن‌ها عبارتند از:

(۱) تولید دانش؛

(۲) گسترش مرزهای علم؛

(۳) توسعه فعالیت‌های علمی به صورت گروهی.

پیشینه قطب‌های علمی

سابقه قطب‌های علمی در دنیا به دهه ۱۹۸۰ می‌رسد و از آن زمان به بعد، تعداد و تنوع آن‌ها با شتاب زیادی افزایش یافت. در این دهه سهم پرداخت دولت به دانشگاه‌ها محدود شد و طبعاً دانشگاه‌ها نیاز به تنوع قطب‌ها و جذب منابع مالی جدید در این زمینه داشتند، از طرف دیگر بحث اثر بخشی دانشگاه‌ها مطرح بود و از آنجایی که صرف دانش بدون توجه به نیاز بازار چندان مورد توجه قرار نداشت و دانش برای بهبود وضعیت زندگی مردم و رفع نیازهای اقتصادی آن‌ها بسیار حائز اهمیت بود.

از این منظر جهان اسلام که شامل ۶۰ کشور و ۶۰ دولت در سراسر جهان در جغرافیای ۴ قاره کنونی است که ملت‌ها و دولت‌های اسلامی، را تشکیل می‌دهد نیز دارای قطب‌های علمی است. با وجود تأکیدات فراوان اسلام نسبت به اهمیت علم و جایگاه عالم و دانشمند و نگاه‌شده شدن آثار متعدد در این باره، اما چالش‌هایی در زمینه فعال سازی قطب‌ها و عدم همکاری نظام مند علمی در میان دولت‌ها و دانشمندان مسلمان وجود دارد.

در ایران نیز در آستانه برنامه سوم توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور، مطالعاتی در زمینه قطب‌ها صورت گرفت و از آن جایی که فاصله علمی ما با جهان بسیار زیاد ارزیابی شد، ایجاد قطب‌های علمی در رشته‌های علمی منتخب مورد تأکید قرار گرفت و در برنامه سوم توسعه، راهکارهایی برای رشد قطب‌های علمی در برنامه سوم توسعه به تصویب رسید و از سال ۱۳۷۹ ردیف بودجه‌ای برای آن تخصیص یافت.

الگوهای توسعه قطب‌های علمی

الگوهای متعددی از قطب‌های علمی در جهان وجود دارند که آشنایی با آنها دانش ما را افزایش داده و تعامل و همکاری علمی را روزافزون می‌سازد که به بخشی از آن به شرح زیر اشاره می‌شود:

۱) الگوی ایالتی: ایالات متحده نمونه‌ای از نظام‌های ایالتی است که در آن دانشگاه‌های هر ایالت بسته به موقعیتی که در آن ایالت دارند و همچنین ظرفیت‌های موجود خود و با عنایت به اولویت‌های اجتماعی ایالتی و محیط‌های پیرامونی، قطب‌های علمی متنوعی ایجاد کرده‌اند.

۲) الگوی آسیایی: در کشورهای آسیایی تجربه موفقی در زمینه ایفای نقش دولت در توسعه ملی وجود دارد و قطب‌های علمی نیز در همین راستا توسعه یافته‌اند که کشورهای ژاپن، مالزی، و کره، نمونه‌هایی از این الگو هستند.

۳) الگوی بنگاه: در این مدل بنگاه‌ها و شرکت‌ها با تأسیس مراکز علمی برتر «قطب‌های علمی» به رقابت با دانشگاه‌ها می‌پردازند.

۴) الگوی شرکت‌های بین‌المللی و چند ملیتی: شرکت‌های بین‌المللی و چند ملیتی نیز در نسل سوم تحقیق و توسعه در تعقیب نوآوری و دستیابی به بازارهای جهانی و تسلط بر آن‌ها به تأسیس قطب‌های علمی می‌پردازند.

۵) الگوی بنیادهای ملی: این الگو بیشتر معطوف به مسائل و نیازها و اولویت‌هایی در سطح ملی است. در ایران قطب‌های علمی از حمایت دولتی برخوردارند (الگوی آسیایی) و با گذشت چند سال از فعالیت آن‌ها در کشور می‌توان در مقایسه با قطب‌های علمی موفق جهان به ارزیابی آن‌ها پرداخت و بر این اساس به راهکارها و پیشنهاد‌های ارزنده‌ای در جهت بهبود وضعیت کمی و کیفی قطب‌های علمی کشور دست یافت.

قطب‌های علوم اسلامی در خاورمیانه

در این زمینه بایستی به چند قطب علوم اسلامی در کشورهای اسلامی اشاره کرد که تولید کننده دانش‌های اسلامی بوده و اکنون نیز در حال فعالیت گسترده هستند.

- یکی از این قطب‌ها جامعه‌الازهر در قاهره مصر است که با هزاران دانشجوی خود در رشته‌های اسلامی یک قطب در تولید دانش‌های اسلامی محسوب می‌شود.
- دومین قطب در این زمینه دانشگاه دیانت ترکیه است که با گسترده‌گی فراوان در منطقه به تولید علوم اسلامی شهره است.
- سومین قطب علوم اسلامی دانشگاه المدینه در شهر مدینه عربستان سعودی است که در قلمرو ملیت‌های مسلمان از یکصد کشور فعالیت دارد.

- چهارمین قطب علوم اسلامی جامعه المصطفی العالمیه است که ازپشتوانه تاریخی حوزه علمیه نجف و حوزه علمیه قم برخورداراست و به عنوان یک نهاد مدرن و دانشگاهی، سومین دهه حیات علمی خود را درایران سپری می کند.

قطب‌های دانشگاهی ایران

- (۱) دانشگاه صنعتی امیرکبیر به عنوان قطب علمی فنی و مهندسی؛
- (۲) دانشگاه گیلان به عنوان قطب علمی ورزش و تندرستی ایران؛
- (۳) دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل به عنوان قطب علمی فناوری نانو درآب؛
- (۴) دانشگاه تربیت مدرس به عنوان «قطب علمی علوم انسانی و جغرافیای سیاسی»؛
- (۵) دانشگاه صنعتی اصفهان به عنوان قطب علمی متالورژی و نانومواد؛
- (۶) دانشگاه صنعتی شریف به عنوان قطب طراحی، رباتیک و اتوماسیون؛
- (۷) دانشگاه صنعتی شاهرود به عنوان قطب علمی اکتشاف-استخراج معدن و ژئومکانیک نفت؛
- (۸) بخش مهندسی معدن دانشگاه شهید باهنر کرمان به عنوان قطب علمی فرآوری مواد معدنی؛
- (۹) دانشگاه تربیت مدرس به عنوان قطب علمی مکانیک سنگ؛
- (۱۰) دانشگاه شهید بهشتی به عنوان قطب علمی حقوق؛
- (۱۱) دانشگاه شیراز به عنوان قطب علمی مکانیک محاسباتی؛
- (۱۲) دانشگاه علم و صنعت به عنوان قطب علمی مواد پیشرفته فلزی و سرامیکی؛
- (۱۳) دانشگاه تهران به عنوان قطب علمی فیزیک ساختار و خواص میکروسکوپی ماده؛
- (۱۴) دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی به عنوان قطب علمی کنترل صنعتی؛
- (۱۵) دانشگاه شیراز به عنوان قطب علمی «پژوهش‌های فرهنگی و ادبی فارس».

قطب‌های دانشگاه‌های ترکیه

درمیان دانشگاه‌های کشورجمهوری ترکیه ده دانشگاه برتربه عنوان قطب علمی وجود دارند که عبارتند از:

- (۱) دانشگاه کوچ؛
- (۲) دانشگاه سابانچی (صبانچی)؛
- (۳) دانشگاه فنی خاورمیانه؛
- (۴) دانشگاه بیلکنت؛
- (۵) دانشگاه بُغازیچی؛
- (۶) دانشگاه فنی استانبول؛

- ۷) دانشگاه آنکارا؛
- ۸) دانشگاه حاجت تپه؛
- ۹) دانشگاه استانبول؛
- ۱۰) دانشگاه آنادولو.

قطب های دانشگاهی کشورهای عربی

رتبه بندی برترین دانشگاه های کشورهای عربی اولین بار در سال ۲۰۱۴ منتشر شد که برترین قطب های دانشگاه های

این کشورها را به شرح زیر معرفی کرده اند از:

- ۱) دانشگاه پترول و معادن شاه فهد عربستان؛
- ۲) دانشگاه شاه سعود _ عربستان؛
- ۳) دانشگاه قطر؛
- ۴) دانشگاه آمریکایی بیروت (AUB) _ لبنان؛
- ۵) دانشگاه عبدالعزیز شاه (KAU) - عربستان سعودی؛
- ۶) دانشگاه امارات متحده عربی - امارات متحده عربی؛
- ۷) دانشگاه خلیفه - امارات متحده عربی؛
- ۸) دانشگاه آمریکایی شارجه _ امارات متحده عربی؛
- ۹) دانشگاه اردن؛
- ۱۰) دانشگاه سلطان قابوس _ عمان.

قطب های دانشگاهی کشور اندونزی

بیش از ۹ دانشگاه برتر کشور اندونزی در بین ۴۵۰ دانشگاه برتر جهان قرار دارند. همین امر باعث شده است تا دانشجویان بین المللی به خصوص از دیگر کشورهای مسلمان برای ادامه تحصیل به دانشگاه های برتر کشور اندونزی جذب شوند. برترین دانشگاه اندونزی که توانسته اند نه رتبه دانشگاه های برتر کشورهای اسلامی را کسب کنند عبارتند از:

- ۱) دانشگاه اندونزی (UI)؛
- ۲) دانشگاه فناوری باندونگ (ITB)؛
- ۳) دانشگاه گادجه مادا؛
- ۴) دانشگاه پادجارجاران؛
- ۵) Bogor Agricultural University؛
- ۶) Airlangga University؛
- ۷) Brawijaya University؛

‘ Institut Teknologi(∧
.Universitas Bina Nusantara(∩

پایان